

Een goede start is niet voldoende

Doorlopende Leerlijnen Taal en Molukse leerlingen

Dat veel leerlingen van Molukse komaf nog steeds kampen met taalachterstanden en een zwakke onderwijspositie, springt tegenwoordig niet meer direct in het oog. De huidige generatie Molukse leerlingen start zelfs met een voorsprong in het basisonderwijs. Toch verlaten zij groep 8 met een taalachterstand, die zij gedurende hun schoolloopbaan oplopen. Uit recent onderzoek onder directeuren en leerkrachten van basisscholen met Molukse leerlingen blijkt dat zij onterecht een te rooskleurig beeld hebben van de taalprestaties van hun Molukse leerlingen.

Auteur: Janetta Ninkeula

Het verbeteren van de onderwijspositie van Molukse leerlingen is een belangrijk speerpunt van het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers (LSEM). De invoering van de wet *Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* (2010) was aanleiding voor het LSEM om onderzoek te doen naar de taalvaardigheden van Molukse leerlingen. Hoe doet de vierde generatie het? Is taal nog steeds een struikelblok? En kan de aandacht voor taal die de invoering van de referentieniveaus met zich meebrengt, een positief effect hebben op de taalprestaties van Molukse leerlingen? Voor het onderzoek analyseerde het LSEM de Citoscores op taaltoetsen van 234 Molukse basisschoolleerlingen. In totaal 15 scholen hebben van 234 leerlingen resultaten afgeleverd van de Cito-toetsen Taal voor Kleuters (TVK), Spelling, Begrijpend Lezen en Woordenschat. De TVK-toets meet de taalontwikkeling en ontlukende geletterdheid van leerlingen in groep 1 en 2. De Cito-spellingtoets meet de spellingvaardigheid van leerlingen in groep 3 tot en met 8. De toets Begrijpend Lezen kan worden afgenomen van groep 3 tot en met 8. In groep 3 en 4 wordt de toets Woordenschat afgenomen. Daarna volgt van groep 5 tot en met 8 de toets Leeswoordenschat. Daarnaast liet het LSEM directeuren via interviews en leerkrachten via enquêtes vertellen over hun ervaringen met Molukse leerlingen en taal. De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op interviews met 15 directeuren (van de basisscholen die tevens Citoscores hebben geleverd) en 42 enquêtes onder leerkrachten. In de enquête kwamen vragen aan de orde over het referentiekader en de haalbaarheid van de niveaus voor Molukse leerlingen, begeleiding in de klas en het thema taalgericht vakonderwijs. In de gesprekken met directeuren is naast deze onderwerpen dieper ingegaan op het thema taalbeleid en de aandacht voor leerlingen met taalachterstand.

“Tegenwoordig spreken vrijwel alle Molukse leerlingen van huis uit de Nederlandse taal. Men zou daarom niet verwachten dat er bij deze groep nog sprake is van achterstanden.”

Naar schatting bestaat de Molukse bevolkingsgroep uit 42.300 personen (Bron: Forum factsheet Molukkers in Nederland, 2011). Hiervan participeren naar schatting 5.000 kinderen in het basisonderwijs en 3000 kinderen in het voortgezet onderwijs (Beels e.a., 2002). Het onderzoek waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan, beperkt zich tot de groep leerlingen met een Molukse* achtergrond in het basisonderwijs.

Bij de selectie van de basisscholen is er rekening mee gehouden dat zij voldoende verspreid lagen over verschillende provincies. Daarnaast is het criterium aangehouden dat de school minimaal 10 Molukse leerlingen moest hebben. Van in totaal 15 scholen zijn Citoscores van hun Molukse leerlingen ontvangen.

* *Als leerlingen met een Molukse achtergrond worden beschouwd: zij die zelf zijn geboren op de Molukken, of van wie minimaal een van de ouders is geboren op de Molukken, of van wie minimaal een van de grootouders is geboren op de Molukken.*

Taal als succesfactor

Tegenwoordig spreken vrijwel alle Molukse leerlingen van huis uit de Nederlandse taal. Men zou daarom niet verwachten dat er bij deze groep nog sprake is van achterstanden. Toch krijgt ruim 80% aan het eind van de basisschool vmbo gead-

viseerd, waar dat bij andere Nederlandse leerlingen 60% is. Vervolgens behalen veel Molukse leerlingen hun diploma niet (Tunjanan & Veenman, 2009). Een goede taalbeheersing vormt een belangrijke factor voor het met succes doorstromen naar vervolgopleidingen. Al begin jaren '90 werden door het LSEM taalproblemen gesignaleerd bij Molukse leerlingen (Broersma, Hartveldt & Tahitu, 1992). Inmiddels zijn we ruim een generatie verder. In hoeverre spelen deze problemen bij Molukse leerlingen van nu nog steeds een rol en op welke manier kunnen scholen hun taalvaardigheden stimuleren opdat zij (en andere leerlingen met een taalachterstand) vaker met succes doorstromen naar de hogere regionen van het onderwijs? We geven eerst een analyse van de Citoscores op verschillende onderdelen en vervolgens een samenvatting van bevindingen uit de enquêtes die gehouden zijn onder directeuren en leerkrachten.

Kleuters op voorsprong

Uit de analyse van de scores op de toets Taal voor Kleuters blijkt het volgende: aan het eind van groep 2 behoren aanzienlijk meer Molukse leerlingen tot de groep hoogst scorende (niveau A): 42,8% versus 25% (het landelijk gemiddelde). Beduidend

minder Molukse leerlingen presteren zwak (op niveau D/E): 13,1% versus 25%. Molukse leerlingen beginnen dus aan groep 3 met een voorsprong op andere leerlingen.

De scores op de toets Begrijpend Lezen laten vervolgens een opvallend verloop zien. De prestaties liggen in de onderbouw aanvankelijk hoger dan die van de landelijke referentiegroep. Echter, vanaf groep 6 scoren Molukse leerlingen juist aanmerkelijk lager dan het landelijk gemiddelde. Bij een grote groep is er zelfs sprake van uitval. De achterstand wordt niet meer ingehaald. Het feit dat Molukse leerlingen in de onderbouw beter presteren dan gemiddeld komt vooral tot uiting in niveau B: 29,6-34,8% (versus 25% landelijk) behoort tot de voldoende tot goed presteerders. Tot niveau D/E behoren minder Molukse leerlingen dan landelijk gemiddeld: tussen 13,7-20,9% versus 25% landelijk. Vanaf groep 6 presteren Molukse leerlingen juist vaker dan gemiddeld op D/E niveau (zwak tot zeer zwak): tussen 30,8-36,1% versus 25% landelijk.

Het verloop van de prestaties op de spellingtoets laten een vergelijkbaar beeld zien als bij de toets Begrijpend Lezen: in de onderbouw is er nog niets aan de hand, maar vanaf groep 6 raken Molukse leerlingen duidelijk achterop. Van extreme uitval zoals bij begrijpend lezen, is echter geen sprake, want de stagnatie op het gebied van spelling in de bovenbouw komt vooral tot uiting doordat veel Molukse leerlingen tot de C-categorie behoren: tussen de 29,8-44,0% versus 25% landelijk.

Op de toets Woordenschat laten Molukse leerlingen in groep 3 nog gunstige resultaten zien, waarna de scores in groep 4 duidelijk achterblijven ten opzichte van het landelijk gemiddelde. In groep 3 presteren Molukse leerlingen ongeveer gelijk aan de landelijke normgroep, waarna zij in groep 4 minder

gaan presteren: slechts 33,4% (versus 50% landelijk) behoort tot niveau A/B. Daarnaast behoort maar liefst 25% tot niveau D (versus 15% landelijk). In de schooljaren daarna blijven de resultaten wisselend.

Citoresultaten versus oordelen

De opvattingen die leerkrachten en vooral directeuren hebben over de taalprestaties van Molukse leerlingen, sluiten niet aan bij de Citoresultaten, zo blijkt uit interviews en enquêtes gehouden onder de betreffende professionals. De meeste directeuren zien geen taalachterstand bij Molukse leerlingen, aangezien ze van huis uit tegenwoordig allemaal Nederlands spreken. Volgens de directeuren doen ze het op school even goed als andere leerlingen. Het gegeven dat tegenwoordig steeds meer andere allochtone leerlingen de basisscholen bevolken, voornamelijk Turken, Marokkanen, Antillianen en kinderen van asielzoekers, draagt eraan bij dat taalproblemen bij Molukse leerlingen minder in het oog springen. Deze groepen kampen met nog grotere taalachterstanden waardoor de aandacht eerder op hen is gericht, zeggen de directeuren. Leerkrachten zien, vaker dan directeuren, wel een taalachterstand bij Molukse leerlingen. Zij zijn echter in de veronderstelling dat deze achterstand zich al laat zien in groep 3 of zelfs daarvoor. Voorts komen de meningen van leerkrachten deels niet overeen met de Citogegevens als het gaat om de aard van de taalproblemen. Leerkrachten verwachten met de invoering van het nieuwe referentiekader taal vooral problemen met de mondelinge taal (de onderdelen spreken en gesprekken voeren) en niet zozeer met lezen en spelling. Opvallend is dat zowel de Citoscores, directeuren en leerkrachten aangeven dat er problemen zijn met de woordenschat.

Haalbaarheid referentieniveaus

Een deel van de vragen van de enquêtes die het LSEM voor het onderzoek uitzette bij de schooldirecteuren en leerkrachten, had betrekking op de referentieniveaus. De respondenten werd gevraagd om per domein, gesprekken voeren, luisteren, spreken, lezen en schrijven, in te schatten in hoeverre Molukse leerlingen even veel, minder of meer moeite zullen hebben dan niet-Molukse leerlingen om niveau '1F' te behalen aan het eind van groep 8. De wet *Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* (2010) is bedoeld om de drempels tussen de onderwijssectoren te verlagen en de taal- en rekenvaardigheden van alle leerlingen te verbeteren. Voor taal zijn per niveau de volgende domeinen beschreven: mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven en begrippenlijst en taalverzorging.

Leerkrachten verwachten over het algemeen dat Molukse leerlingen net zo goed als andere leerlingen het vereiste lees-, schrijf- en spreek- en gespreksniveau kunnen halen aan het eind van groep 8. De meeste problemen zullen zij volgens de leerkrachten ondervinden met de mondelinge taal, meer specifiek de vaardigheden 'spreken' en 'gesprekken voeren'. Een gebrek aan woordenschat is hierbij het onderliggende probleem, zo wordt verondersteld. Zoals eerder werd aangestipt blijkt tevens uit de Citoscores dat Molukse leerlingen problemen ontwikkelen op het gebied van woordenschat; tot en met groep 3 presteren zij nog op niveau, maar vanaf groep 4 raken zij achterop. Daarnaast merken leerkrachten dat Molukse leerlingen zich minder verbaal durven te uiten in de klas dan anderen. Vooral het geven van de eigen mening is voor hen moeilijk en nog niet vanzelfsprekend.

De aanpak van taalproblemen in de groep

Mondelinge interactie en woordenschat

Wat doen leerkrachten om taalproblemen aan te pakken? Uit de analyse van de enquêtes blijkt dat de activiteiten van leerkrachten in de groep vooral betrekking hebben op het extra stimuleren van de mondelinge interactie: zij lokken leerlingen bewust uit om te praten en om mee te doen aan gesprekken in de les. Sommige leerkrachten hebben daarbij Molukse leerlingen specifiek in het vizier, aangezien zij zich bewust zijn van hun teruggetrokken houding. Zij zorgen ervoor dat er in kleine groepjes wordt gewerkt, zodat leerlingen zich veilig voelen om te spreken. Daarnaast krijgen Molukse leerlingen extra uitleg, meer beurten, moeten ze vaker hun gedachten verwoorden en wordt hun vaker naar de essentie gevraagd. Daarnaast ligt de focus op het uitbreiden van de woordenschat; een kleinere woordenschat zien leerkrachten vaak als onderliggende oorzaak voor taalproblemen.

“In het begin zijn ze te verlegen om in de grote kring iets te zeggen. In kleine groepjes van drie à vier leerlingen gaat het beter. Nu durven ze veel meer.”
(leerkracht basisschool)

Taalgericht vakonderwijs

Taalgericht lesgeven wordt door leerkrachten veel genoemd als gehanteerde didactiek. Daarbij is er vooral aandacht voor interactie en context; zij laten leerlingen spreken over de leerstof en plaatsen de leerstof in de context van wat leerlingen al weten.

“Het vergroten van de woordenschat is een onderdeel bij alle lesmomenten. Hier-

“In het begin zijn ze te verlegen om in de grote kring iets te zeggen. In kleine groepjes van drie à vier leerlingen gaat het beter. Nu durven ze veel meer.”

bij wordt rekening gehouden met alle taalzwakke leerlingen (ook de Molukse) door visualiseren, woorduitleg, een moeilijke-woorden-muur en wandkaarten.”
(leerkracht basisschool)

Taalbeleid

Hoewel er bij de directeuren nog niet veel bekendheid is met de invoering van de wet *Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*, wordt op het merendeel van de 15 scholen die betrokken zijn bij het onderzoek gewerkt aan (de aanpassing van) taalbeleid en taalbeleidsplannen. Sommige scholen doen dit omdat zij een hoog percentage leerlingen uit taalzwakke milieus op school hebben. De focus ligt vooral op het vergroten van de resultaten op het gebied van lezen, voornamelijk begrijpend lezen, technisch lezen en leesbevordering. Daarnaast wordt extra ingezet op de ontwikkeling van de woordenschat.

“Wij hebben iemand van het Pedagogisch Regionaal Centrum op school die ons woordenschattraining geeft. We kijken samen of er voldoende woorden in de taalmethode zitten en selecteren woorden die wij belangrijk vinden en plaatsen die in een context. Op die manier hoop je de woordenschat van alle kinderen te verbeteren.”
(taalcoördinator)

Wat valt uit de ervaring met Molukse leerlingen te leren?

Het huidige taalachterstandenbeleid van de overheid is er vooral op gericht om onderwijsachterstanden vroegtijdig aan te pakken. Er wordt veel geïnvesteerd in voor- en voerschoolse educatie (VVE), waarbij de taal- en ontwikkelingsachterstand bij kinderen tussen de 2,5 en 6 jaar met (een risico van) een taalachterstand wordt voorkomen en aangepakt. We kunnen van de ervaring met de Molukse groep, die een generatie verder is dan andere migrantengroepen in Nederland, leren dat het zorgen voor een goede start voorafgaand aan het basisonderwijs niet voldoende is.

Wat kunnen leerkrachten doen? Leerkrachten dienen alert te zijn op stagnatie vanaf groep 6 door taalbewust bezig te blijven met veel aandacht voor de woordenschat en het creëren van taalrijke mondelinge taalomgevingen. De rol van de leerkracht bij het taalgericht lesgeven is zeer groot. Ze moeten daarbij rekening houden met de specifieke culturele factor die een rol speelt bij het aanleren en oefenen van taal: de teruggetrokken houding van Molukse leerlingen in gespreksituaties. Molukse leerlingen moeten extra uitgelokt worden om te spreken, hun gedachten en gevoelens onder woorden te brengen en zo hun zelfvertrouwen te vergroten.

“We kunnen van de ervaring met de Molukse groep, die een generatie verder is dan andere migrantengroepen in Nederland, leren dat het zorgen voor een goede start voorafgaand aan het basisonderwijs niet voldoende is.”

Hoe kunnen scholen bijdragen? Scholen kunnen kennis nemen van de problematiek van de derde en vierde generatie Molukse leerlingen bij wie in het afgelopen decennium een patroon is ontstaan waarbij te veel leerlingen in de bovenbouw onnodig onderpresteerd worden die onopgemerkt blijven. Bij het ontwikkelen van taalbeleid kunnen scholen Molukse leerlingen aldus beschouwen als ‘groep’ met aanhoudend zwakkere taalvaardigheden voor wie intensievere begeleiding nodig is vooral op het gebied van begrijpend lezen. Een gebrek aan woordenschat blijkt vaak een onderliggende oorzaak voor verschillende taalproblemen. Een hogere inzet op woordenschatonderwijs zou daarom gewenst zijn.

We kunnen van de ervaring met de Molukse leerlingpopulatie leren dat de introductie en het complexer worden van de schooltaal vooral in groep 6 nieuwe drempels zullen opwerpen die zonder intensieve begeleiding tot blijvende achterstanden zullen leiden. Ook op andere migrantengroepen zoals Turken en Marokkanen is deze nieuwe kennis van toepassing, aangezien zij een generatie korter in Nederland verblijven en hun kinderen vaker met een taalachterstand

het basisonderwijs binnenstromen. Voor experts op het gebied van taal en lezen is het van belang om bij het ontwikkelen van leermiddelen steeds rekening te houden met de multiculturele samenstelling van klassen. Het zou een goede zaak zijn als ontwikkelaars van de Doorlopende Leerlijnen het stimuleren van de woordenschat bij achterstandsleerlingen extra aandacht zouden geven.

Samenvattend kunnen we leerkrachten, scholen en taalexperts de volgende aanbevelingen doen:

- Ook al starten Molukse leerlingen goed, blijf hen monitoren vanaf groep 6.
- Blijf inzetten op het ontwikkelen van taalbeleid.
- Een hogere inzet op woordenschatonderwijs is gewenst.
- Laat alle leerlingen met een taalachterstand profiteren van de kennis over Molukse leerlingen.

Janetta Ninkeula is projectmedewerker bij het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers in Utrecht.

www.lsem.nl
www.molukseonderwijsagenda.nl

Literatuur

Beels, G., E. Walhout & S. Koesoehjono (2002). Demografische ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland. *CBS Maandstatistiek van de Bevolking*, jrg. 50, nr. 6, p 13-17.

Broersma, R., D. Hartveldt & E. Tahitu (1992). *Overschakelen. Werken aan tekstvaardigheid in klassen met Molukse leerlingen*. Assen/Utrecht: SBO/LSEM.

Ministerie OCW (2009). *Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus*. Den Haag: MinOCW.

Ninkeula, J. (2011). *Onterecht Overschat, Doorlopende Leerlijnen Taal en Molukse leerlingen*. Utrecht: LSEM.

Tunjanan, T.P. m.m.v. J. Veenman (2009). *Molukse jongeren & onderwijs. Quick scan 2008*. Utrecht: Forum.